

УДК [37.013.2:005.342].001 (045)

ЛЮДМИЛА МАШКІНА,*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)***Теоретичні засади інноваційної діяльності педагога**

У статті розкрито особливості інноваційної діяльності педагога. Висвітлено основні рівні готовності до інноваційної діяльності зокрема, це пошуковий, інформаційний та творчий. Викладено основні види готовності до інноваційної діяльності, як-от: ситуативна, творча, авторська, що готує педагога до вирішення різного роду творчих завдань.

Виділено основні етапи інноваційної діяльності: зародження інновацій, їх освоєння та рутинізація. Акцентовано увагу на схемі прийняття рішення про нововведення, зокрема формулювання педагогічної проблеми, її аналіз, шляхи вирішення, прогнозування та апробація.

Ключові слова: *інноваційна діяльність; педагог; готовність до інноваційної діяльності; ситуативна, творча й авторська готовність до інноваційної діяльності; етапи інноваційної діяльності*

Постановка проблеми у загальному вигляді... У нашій країні почалося впровадження різноманітних педагогічних систем, окремих методик, оригінальних виховних ідей, нестандартних підходів в управлінні. Інновації у дошкільній і початковій освіті, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми: поєднання інноваційних програм з існуючими державними програмами виховання і навчання в дитячому садку і початковій школі, співіснування різних педагогічних концепцій, невідповідність нових типів освітньо-виховних закладів вимогам батьків, потреба в нових методичних розробках, новому педагогові-новаторі тощо.

З іншого боку, існує проблема пристосування нововведення до нових умов, яка пов'язана з тим, що в діяльності педагога нерідко виникає необхідність переносу педагогічних технологій, змісту навчання й виховання з інших галузей або концепцій, розроблених у минулому. Тому часто здійснюється механічний перенос, що призводить до втрати смислу інновації в умовах ігнорування специфіки системи освіти, її історії та традицій. Багато проблем, що постають перед педагогами в умовах інноваційного режиму, пов'язано з недостатнім рівнем їх готовності до інноваційної діяльності. Інноваційна педагогічна діяльність – це особливий вид творчої діяльності, спрямований на оновлення системи освіти. Така діяльність є наслідком активності людини, що виявляється не стільки у пристосуванні до зовнішнього середовища, скільки у перетворенні його у відповідності з особистими і суспільними потребами та інтересами [1].

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми педагогічної інноватики, інноваційної діяльності серед проблем наукової педагогіки висуваються на рівень пріоритетних. Досліджуються методологічні (Г.Б.Корнетов, Н.Р.Юсуфбекова), аксіологічні (М.С.Бургін, М.В.Кларін), праксіологічні (С.М.Седова, А.І.Пригожин), методичні (А.А.Вербицький, Н.Г.Осухова, Е.А.Плеханов) аспекти даної проблеми. Вчені відзначають, що структура інноваційної діяльності оптимально відповідає характеру сучасних соціальних процесів. Великий вклад у розвиток інноваційної діяльності педагога внесли І.П.Підласий, Т.І.Поніманська, М.М.Поташник, С.Д.Поляков та ін., які визначили сутність цієї проблеми та етапи інноваційної діяльності [1].

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити сутність, види та рівні інноваційної діяльності педагога, її етапи, шляхи реалізації.

Виклад основного матеріалу... Інноваційна діяльність – це створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини. Цілісне осмислення інноваційної педагогічної діяльності з позицій діяльнісного підходу вимагає розуміння суб'єктивних і об'єктивних сторін даного процесу. Вкрай важливим є знання його об'єктивної сторони, а саме: протиріччя і закономірностей власне інноваційної діяльності. Незнанням цих закономірностей частково можна пояснити ту суперечливу тенденцію, яка утверджується у сучасному освітньому просторі: з одного боку – інтенсивний розвиток інноваційних процесів, з іншого – стихійність цих процесів, що гальмує розвиток педагогічної практики [3].

Дослідники інноваційної педагогічної діяльності (М.І.Лапін, С.Д.Поляков, М.М.Поташник, Н.Р.Юсуфбекова та ін.) виділяють життєвий цикл педагогічних інновацій і зазначають, що кожному етапу цього циклу властиві специфічні закони та протиріччя. Етапи інноваційної діяльності та відповідні їм закони суттєві для розуміння та моніторингу інноваційної діяльності в системі освіти, зокрема дошкільної й початкової, а, отже, для управління її розвитком.

1-й етап – зародження інновації. Інновація на цьому етапі виникає як щось зовнішнє, що не торкається роботи суб'єкта. Нове може бути різного рівня: як думка, ідея і як реалізований зразок практичної діяльності. Перехід від ідеї до освоєних нововведень залежить від характеру авторства ідеї. У кожному з випадків накреслюється свій шлях нововведень, що залежить принаймні від трьох причин: авторитету автора серед потенційних користувачів нововведення; авторитету соціальної ролі, в якій виступає автор; підтримки авторитетними державними структурами.

Цей етап обумовлюється законом циклової повторюваності педагогічної інновації: відродження технологій навчання й виховання минулого в нових соціально-педагогічних умовах (К.Д.Ушинський, Л.М.Толстой, М.Монтессорі, С.Френе, С.Т.Шацький та ін.). Педагоги часто підходять до педагогічних інновацій як до автоматичного повторення того, що вже було. Необхідно зазначити, що це не дублювання, а виникнення нового і відносна повторюваність деяких моментів старого для вирішення сучасних педагогічних проблем [4].

2-й етап – освоєння педагогічних інновацій. Для даного етапу характерна тенденція до посилення потреби в новому педагогічному знанні та педагогічній діяльності. У цей час формулюється рішення про прийняття чи неприйняття інновації. Як свідчить практика, у педагогічних колективах можна використати таку схему прийняття рішення про нововведення:

- 1.Формулювання педагогічної проблеми.
- 2.Аналіз педагогічної проблеми.
- 3.Аналіз шляхів вирішення проблеми.
- 4.Вибір шляху вирішення за допомогою введення інновації.
- 5.Прогнозування наслідків рішення.
- 6.Апробація (можлива відмова від нововведення) [1].

Інноваційна діяльність починається з проблеми. На наш погляд, без комплексного критичного аналізу педагогічної проблеми, без глибокої роботи щодо пошуку її вирішення і розуміння значущості нововведення інновації ризикують залишитися лише емпіричними вкрапленнями у традиційну систему навчання й виховання, не змінюючи суті її змісту, характеру, а відтак, не розв'язуючи протиріч освіти, що склалися.

Тільки через освоєння інновацій педагогічне співтовариство здатне дати об'єктивну оцінку нового. На рішення про освоєння педагогічної інновації впливають різні чинники, серед яких можна виокремити такі: матеріально-технічні (рівень заробітної платні, навантаження педагогів, побутові умови, сімейні обставини); соціально-психологічні (сумісність інновації з існуючим досвідом і цінностями; перевага нового у порівнянні з традиційним щодо більш високих результатів виховання й навчання, полегшення роботи для ефективного результату; простота апробації тощо).

На другому етапі інноваційної діяльності неминує діє закон опору нововведенню, оскільки будь-яка інновація в ході своєї реалізації обов'язково вносить у соціально-педагогічне середовище зміни в уявленнях про педагогічні процеси та явища; при цьому відбувається диференція суджень про значущість інновації, її оцінок. Тому на даному етапі розвитку інноваційної діяльності перед педагогічними колективами постає завдання вироблення ціннісної нормативної єдності: єдності уявлень, спільного розуміння цілей і завдань діяльності колективу, єдності поглядів на роль педагога в навчально-виховному процесі тощо. У цьому розумінні інноваційна діяльність протікає як колективна мислительна діяльність [2].

3-й етап інноваційної педагогічної діяльності – рутинізація, перетворення інновації в традицію, у звичний спосіб діяльності. Застосування інновації починає набувати масового характеру. Даний етап обумовлюється двома законами: по-перше, законом фінальної реалізації інноваційної діяльності (інноваційна діяльність у кінцевому рахунку повинна завершитись); по-друге, законом стереотипізації педагогічної інновації. Будь-яка інновація має тенденцію з часом перетворюватися на стереотип мислення і практичної дії. Тоді вона може стати бар'єром на шляху реалізації інших нововведень, створюючи такі феномени рутинізації: догматизацію інновації – визнання абсолюту нового; схематизацію – застосування спрощеної схеми початкового нововведення; фрагментацію – використання елементів, окремої частини нововведення; імітацію інновації.

Життєвий цикл педагогічної інновації закінчується, коли згасають її можливості ефективного забезпечення суспільних потреб і вирішення протиріч освіти (як внутрішніх, так і зовнішніх). Тому перетворююча стратегія інноваційної діяльності колективу педагогів або окремого педагога, спрямована на позитивні зрушення особистості й освітньої ситуації, має часові межі і повинна уявлятися як тимчасова програма (тривала або короткострокова – в залежності від характеру інновації). Інноваційна діяльність – складний суперечливий процес. Для того, щоб уникнути непотрібних витрат праці педагогів-новаторів і спрямувати їх педагогічну творчість на вирішення актуальних педагогічних проблем, необхідно враховувати означені особливості інноваційної діяльності [4].

Педагог в інноваційному педагогічному режимі – це дослідник власної особистості та діяльності тих, хто навчається і виховується. Особистісно орієнтований характер інноваційної педагогічної діяльності визначає міру включеності в неї. Вивчення інноваційної практики педагогічних освітніх закладів дозволяє стверджувати, що результативність інноваційної діяльності педагога залежить не лише від його професійної майстерності, а й від позитивної «Я»-концепції, особистісної готовності розпочати перетворення навчально-виховного процесу. Готовність розглядається як внутрішня сила, що формує інноваційну позицію педагога.

Готовність – складне інтегративне утворення, що включає мотиваційний, емоційно-вольовий, пізнавальний компоненти. Кожний компонент готовності до інноваційної діяльності характеризується певними особливостями, які виявляються на стадії підготовки, націлювання педагога на перетворюючу діяльність.

Порівняння даних, одержаних різними дослідниками (Ш.О.Амонашвілі, Є.В.Бондаревська, Т.І.Поніманська, В.О.Сластьонін та ін.), та аналіз їх у контексті вимог особистісно орієнтованого підходу до виховання і навчання дітей дозволяє визначити такі показники готовності педагога до інноваційної діяльності:

- 1) усвідомлена потреба введення педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики;
- 2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- 3) бажання створювати власні творчі завдання, методики, проводити експериментальну роботу;
- 4) готовність до подолання труднощів як змістовного, так і організаційного плану;
- 5) наявність практичних умінь по освоєнню педагогічних інновацій та створенню нових [1].

Співвідношення проявів даних показників дає можливість виділити рівні сформованості готовності до педагогічних інновацій, які умовно можна позначити як інформаційний, пробний (пошуковий), творчий. Для педагогів інформаційного рівня освоєння педагогічних інновацій характерною є змістовна орієнтація у загальних теоретичних підходах, конкретних методиках роботи педагогів-новаторів, а також зарубіжному досвіді педагогічних технологій. Окремі з них застосовують елементи даних систем у власній педагогічній діяльності. Є й такі, хто заявляє, що новітні технології не можуть бути застосовані поза особистістю їх авторів. Педагоги пошукового рівня освоєння педагогічних інновацій намагаються втілити у власну діяльність відомі технології та методики навчально-виховної роботи. Характерним для цих педагогів є прагнення працювати повному, спроби експериментування, бажання поділитися досвідом як успіхів, так і помилок з однодумцями для осмислення педагогічних інновацій. Педагоги творчого рівня глибоко розуміють роль інновацій у виконанні сучасних завдань освіти, мають широкі й змістовні знання про нові наукові та новаторські підходи до навчання й виховання, успішно володіють новітніми технологіями та беруть участь у їх створенні. Для них є характерним прагнення індивідуального творчого вкладу в інноваційний процес [5].

Сучасні дослідники (зокрема, Т.І.Поніманська) накреслюють види готовності до інноваційної педагогічної діяльності – ситуативну, творчу й авторську, які слід формувати у студентів під час вузівського навчання. Допускається, що дані види готовності повинні прогностично попередити інноваційну інертність у майбутній педагогічній практиці, а також підготувати педагогів до вирішення різного роду творчих завдань.

Ситуативна готовність передбачає вміння оперативно і доцільно вирішувати нестандартні завдання, що виникають у виховному процесі з ініціативи не педагога, а інших його учасників (дітей, батьків, колег, керівництва). У цих ситуаціях педагог виступає як суб'єкт інновації. Оскільки передбачити всі конкретні ситуації у повному обсязі неможливо, під час вузівської підготовки необхідно формувати у студентів спрямованість на розвиток дитячої ініціативи, бажання заохочувати дитячу активність, а також навчити самоспостереженню і саморефлексії ставлення до проявів активної позиції дитини, її прийняття та використання з педагогічним ефектом.

Творча інноваційна готовність є основою педагогічного процесу, який базується на передових ідеях та новітніх технологіях. Можна стверджувати, що всі педагогічні вміння та навички, які формуються під час навчання у вузі, обов'язково повинні передбачати творчий рівень їх засвоєння. Разом з тим, необхідною умовою формування творчої готовності до інновацій є професійно-гуманістичний розвиток педагога, який передбачає позитивні зміни суб'єктивних образів [5].

Готовність до авторських інновацій, які є виключно індивідуальними, вимагає педагогічного мислення, спрямованого на знаходження, продукування і розробку нових педагогічних технологій. Даний вид готовності до інноваційної діяльності базується на особливостях індивідуальності студента, його здатності до створення нового. Необхідною умовою її формування є залучення студента до науково-дослідної роботи.

Структурна модель інноваційної діяльності може бути представлена педагогічними характеристиками-цінностями за трьома параметрами:

1)емоційно-ціннісним (сприйнятливості до нового, потреба удосконалювати свою діяльність; переконаність у необхідності педагогічних інновацій; постійне прагнення до самопізнання);

2)когнітивним (поінформованість про особливості інноваційної педагогічної діяльності; володіння методами педагогічної дослідницької діяльності; здатність комбінувати й створювати нові форми та методи роботи);

3)процесуальним (організація спільної творчої діяльності в педагогічному колективі, здатність до оцінки ефективності досягнення результатів) [4].

Висновки... Готовність до інноваційної діяльності обумовлюється двома необхідними чинниками: організацією оптимального інноваційного середовища та освоєнням технології самоорганізації педагогічної діяльності, пізнавальним інструментом відображення практики навчання й виховання. В якості такого інструмента нами розглядається структурна модель інноваційної діяльності як інтегрована система цілісного педагогічного процесу та інноваційної педагогічної діяльності, на основі якої педагог має можливість оволодіти всіма її структурними елементами – від формування мети до одержання результату, його оцінки та наступної корекції.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Перспективи подальших розвідок щодо інноваційної діяльності педагога ми вбачаємо у розробці шляхів впровадження інтегрованої моделі інноваційної діяльності в практику роботи загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике / М. В. Кларин. – Рига. : НПП «Эксперимент», 1995. – 176 с.
3. Пехота О. М. Освітні технології : навч. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
4. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
5. Слостенін В. А. Педагогическая инновационная деятельность / В. А. Слостенін, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Dychkivska I. M. Innovatsiiniipedahohichnitekhnolohii: navch. posib. Kyiv, Akademvydav, 2004, 352 p.
2. Klarin M.V. Innovatsii v mirovoy pedagogike / M.V. Klarin. – Riga. : NPTs «Eksperiment», 1995, 176 p.
3. Pyexota O. M. Osvitni tehnologii: navch. Posib. / O. M. Pyexota, A. Z. Kiktenko, O. M. Lyubarska. – K. : A.S.K., 2001, 256 p.
4. Selevko G.K. Sovremenny'e obrazovatel'ny'e tehnologii: ucheb. posob. Moskva, Narodnoe obrazovanie, 1998, 256 p.
5. Slastyonyn V. A. Pedagogicheskaya innovatsionnaya deyatel'nost'. – M. : Magistr, 1997, 224 p.

Аннотация

Людмила Машкина

Теоретические основы инновационной деятельности педагога

В статье раскрыты особенности инновационной деятельности педагога. Освещены основные уровни готовности к инновационной деятельности в частности, это поисковый, информационный и творческий. Показаны основные виды готовности к инновационной деятельности: ситуативная, творческая, авторская, которые готовят педагога к решению разного рода творческих задач.

Определены основные этапы инновационной деятельности: зарождение инноваций, их освоение и рутинизация. Акцентировано внимание на схеме принятия решения о нововведениях, в частности формулировка педагогической проблемы, её анализ, пути решения, прогнозирование и апробация.

Ключевые слова: инновационная деятельность; педагог; готовность к инновационной деятельности; ситуативная, творческая и авторская готовность к инновационной деятельности; этапы инновационной деятельности.

Summary

Liudmyla Mashkina

Theoretikal bases of innovative activity of a pedagogue

Peculiarities of innovative activity of a pedagogue have been revealed in the article. The main levels of readiness to the innovative activity in particular have been cleared up, in particular, searching, informational and creative. The main kinds of readiness to the innovative activity have been shown: situational, creative, author's, those which prepare pedagogue to solving different creative tasks.

The main stages of innovative activity have been determined: origin of innovations, their mastering and routinization. The attention is accentuated on the scheme of solution making as for the innovations, in particular, formulation of pedagogical problem, its analysis, ways of solution, prognosticating and approbation.

Key words: innovative activity; pedagogue; readiness to innovative activity; situational, creative and author's readiness to the innovative activity; stages of innovative activity.

Дата надходження статті: «27» серпня 2014 р.